

# СИНЕРГІЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ДІТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

## SYNERGY IN TRAINING OF FUTURE PEDIATRIC DENTISTS BY MEANS OF SITUATIONAL AND COMMUNICATIVE MODELS OF PROFESSIONAL INTERACTION

У статті розглянуто актуальну проблему реалізації синергетичного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії. Відображено результати теоретичного аналізу останніх досліджень і публікацій, в яких розглядається використання синергетичного підходу в освіті. Уточнено сутність понять синергія, синергетика та синергетичний підхід. Розглянуто специфіку реалізації основних складників реалізації синергетичного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії. Аргументовано, що самоорганізація студентів у виборі відповідної моделі майбутньої професійної діяльності базується на внутрішньому діалозі, в результаті якого усвідомлюються можливості особистого вибору оптимальних професійних дій. Обґрунтовано різнопланові аспекти професійної діяльності майбутніх дитячих стоматологів, яку розглянуто як відкриту синергетичну систему. Професійну підготовку майбутніх дитячих стоматологів розглянуто як складну систему, в якій поєднуються різні напрями (вивчення стоматологічних дисциплін, урахування специфіки спілкування з дітьми-пацієнтами та дорослими особами в процесі професійно-комунікативної взаємодії тощо). Узагальнено, що у змодельованих зразках професійно-комунікативної взаємодії дитячих стоматологів найкраще віддзеркалюється сутність синергії. Доведено, що в результаті створення та апробації таких моделей спостерігається реалізація синергетичного підходу, позаяк студенти створюють нові варіанти складного еволюційного процесу професійної комунікації з окремих частин (вміння використовувати стоматологічні знання для пояснення співрозмовникам сутності стоматологічних проблем дитини-пацієнта, навички створювати позитивну атмосферу професійно-комунікативної взаємодії, готовність враховувати особливості вікового розвитку особистості тощо) і таким чином переходять на вищий рівень побудови складної структури професійного функціоналу педіатричного стоматолога.

**Ключові слова:** синергетичний підхід, майбутні дитячі стоматологи, професійна підготовка, ситуативно-комунікативні моделі,

професійна взаємодія, професійно-комунікативна взаємодія.

The article deals with the topical issue of implementing a synergistic approach in the training of future pediatric dentists by means of situational and communicative models of professional interaction. The results of the theoretical analysis of recent studies and publications that consider the use of a synergistic approach in education are presented. The essence of the concepts of synergy, synergetics and synergistic approach is clarified. The specifics of the implementation of the main components of the synergistic approach in the training of future pediatric dentists by means of situational and communicative models of professional interaction have been considered. It is argued that the self-organization of students in choosing an appropriate model of future professional activity is based on an internal dialogue, as a result of which the possibilities of personal choice of optimal professional actions are realized. Various aspects of the professional activity of future pediatric dentists are substantiated, which is considered as an open synergistic system. The professional training of future pediatric dentists is seen as a complex system that combines different areas (studying of dental disciplines, considering the specifics of communication with children-patients and adults in the process of professional and communicative interaction, etc.). It has been generalized that the modeled samples of professional communication interaction of pediatric dentists reflect the essence of synergy the best way. It is proved that as a result of the creation and testing of such models, the implementation of a synergistic approach is observed, since students create new variants of a complex evolutionary process of professional communication from individual parts (the ability to use dental knowledge to explain to interlocutors the essence of the child-patient's dental problems, the ability to create a positive atmosphere of professional and communicative interaction, readiness to take into account the peculiarities of age-related personality development, etc.), and thus move to a higher level of building a complex structure of the professional functionality of a pediatric dentist.

**Key words:** synergistic approach, future pediatric dentists, professional training, situational and communicative models, professional interaction, professional and communicative interaction.

УДК 378  
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.21>

**Дудікова Л.В.,**  
докт. пед. наук, професор,  
завідувач кафедри іноземних мов  
Вінницького національного медичного  
університету імені М.І. Пирогова

**Мельничук І.М.,**  
докт. пед. наук, професор,  
завідувач кафедри педагогіки вищої  
школи та суспільних дисциплін  
Тернопільського національного  
медичного університету імені І.Я.  
Горбачевського

### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний розвиток вищої медичної освіти базується на врахуванні та інтеграції фундаментальних основ різних наукових сфер: освітологічної, медичної, психологічної, інформаційної, технологічної, філософської та ін. Так, у сфері освітології акцентується увага на формуванні компетентного, ерудованого, інтелектуально розвинутого,

ініціативного, творчого фахівця, готового працювати у швидко змінюваних умовах розвитку сучасного суспільства. Медична галузь потребує спеціалістів, котрі беруть до уваги інтенсифікацію наукових досліджень і винаходів у сфері охорони здоров'я. Психологічні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців медицини враховують особливості розвитку кожного

студента, потребують індивідуального та диференційованого підходу у процесі фахової освіти та підготовки майбутніх медиків до реалізації особистісного підходу в роботі за фахом. Інформаційна і технологічна сфери вищої медичної освіти спрямовують організацію професійної підготовки студентів на використання в навчанні (й надалі – в майбутній професійній діяльності) найновіших досягнень у медицині. Таким чином у всіх означених сферах відбувається зростання загального обсягу знань, який «на початку ХХ сторіччя подвоювався кожні десять років. У наш час цей процес займає лише рік. Відповідно до прогнозів, у недалекому майбутньому загальний обсяг знань буде подвоюватися кожні декілька місяців. Ось чому головна тенденція сучасного світу – поновлення знань – передбачає й розвиток іншої тенденції, яка визначає спрямованість скоріше на цілісність знань, ніж на їх конкретний зміст, оскільки спеціалізовані знання втрачають свою прикладну цінність через 10–15 років» [2, с. 4]

Філософська сфера дає науково-методологічне обґрунтування всім процесам, які відбуваються в означених галузях суспільного розвитку. Одним із новітніх наукових напрямів сучасної філософії, що може розглядатися як основна сфера міждисциплінарних досліджень усіх аспектів суспільного життя, є «парадигмальні засади синергетики як своєрідної міждисциплінарної рефлексії» [2, с. 7].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасні дослідники приділяють особливу увагу питанню використання основ синергетики та синергетичного підходу в освітньому середовищі (С. Вітвицька [1], О. Вознюк [2], О. Гладкова [3], В. Кремень [5-6], О. Дубасенюк [11] та ін. Науковці презентують дослідження, в яких синергетичний підхід розглядається як складник теорії самоорганізації [7]; аргументують особливості реалізації синергетичного підходу в контексті людиноцентризму [6], використовують його для моделювання освітніх систем [4], проектування освітньо-професійної життєдіяльності особистості в освітньому середовищі [12] та управління інноваційними процесами в освіті [10]; з метою аналізу конфліктної взаємодії у студентських групах [9] та збереження психологічного здоров'я особистості [13]; вивчають проблему покращення викладання за допомогою синергетичної андрагогіки [16].

Привертають увагу наукові розвідки, де розкривається зв'язок синергетики та медицини. Так, А. Шевцов обґрунтовує системно-синергетичну методологію дослідження професійних компетентностей лікаря у багатопрофільних закладах охорони здоров'я [15]. З позицій синергетики дослідники розглядають професійний саморозвиток майбутніх медичних працівників, що необхідно для конкурентоспроможної діяльності в сучасному суспільстві [14, с. 417].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Проведений теоретичний аналіз наукової літератури свідчить, що проблема дослідження синергетичного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії не була предметом поглибленого вивчення.

**Мета статті** полягає у визначенні основних напрямів реалізації синергетичного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії.

**Виклад основного матеріалу.** Актуальність використання синергетичного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії розкривається у тлумаченні поняття «синергія» (від грец. *sinergeia* – співпраця, співдружність). Адже функціонал лікарів-стоматологів цього профілю поєднує різні аспекти його співпраці з дітьми-пацієнтами, супроводжуваними особами таких пацієнтів, медичним персоналом стоматологічної служби та ін. Відтак розуміння сутності синергії складає основу синергетики – теорії самоорганізації, що сформувалася на початку 70-х років ХХ століття, нового міждисциплінарного наукового напрямку, що «базується на ідеях системності та цілісності світу, наукових уявленнях людини про світ і саму себе в цьому світі» [8, с. 136]. Засадничі ідеї та положення синергетики реалізуються на основі використання синергетичного підходу (від грец. *synergetikos* – сумісний; той, що діє погоджено; спільна дія) та ґрунтується на науково-філософському принципі, що розглядає природу, світ як комплексну самоорганізовану систему [8, с. 137].

Сучасні наукові дослідження засвідчують, що синергетична парадигма сприяє глибокому пізнанню таких складних нелінійних відкритих систем, як суспільство та різних його підсистем, зокрема й освіти [2, с. 4]. Так, В. Кремень зазначає, що «в контексті синергетики пропонуються нові педагогічні практики: нелінійний діалог, пробуджуюче навчання, навчання як інактивація, навчання як адаптивна модифікація тощо» [5, с. 21] і розглядає систему освіти як динамічну, і тому «поєднання нелінійних зв'язків між її частинами ... досягне завдяки синергетичному підходу» [5, с.27]. Імпонує думка науковців, котрі визначають синергетичні принципи проектування педагогічного процесу як системи і в моделюванні процесів різного походження розглядають системно-синергетичний підхід більш значущим методологічним кроком уперед порівняно з класичним системним підходом [15, с. 67].

Важливо підкреслити, що в реалізації синергетичного підходу враховується процесуальний ефект кількох чинників. Проте, на відміну від інтегративного чи комплексного підходу, вплив усіх факторів

у синергетичному підході виявляється сильніше, ніж звичайна сума всіх означених складників.

Розглянемо специфіку реалізації основних складників реалізації синергетичного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії.

Основним складником професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів для лікування пацієнтів дитячого та підліткового віку є формування у студентів необхідного контенту фахових знань, умінь і навичок, що свідчать про рівень професійної компетентності випускників вищої стоматологічної школи. Важливим складником у роботі дитячих стоматологів є знання морфології та фізіології розвитку організму дитини на різних вікових етапах. Водночас комплекс набутих компетенцій можна розглядати як відкриту і нестійку систему, що динамічно змінюється й еволюціонує завдяки прогресивним змінам у науковій і технологічній медичній та стоматологічній сферах. Так, методи і матеріали, що використовуються у дитячій стоматології, постійно вдосконалюються. Відтак майбутні лікарі-стоматологи мають змогу здійснювати власний вибір між усталеними традиційними методами і засобами стоматологічних послуг та інноваційно-прогресивними підходами в дитячій стоматології, що свідчить про їхню діяльність як відкриту систему, що перебуває у стані нестійкості.

Самоорганізація студентів у виборі відповідної моделі майбутньої професійної діяльності базується на внутрішньому діалозі, в результаті якого усвідомлюються можливості особистого вибору оптимального способу організації роботи в сфері дитячої стоматології. Зазвичай такий вибір не здійснюється на користь винятково одного варіанту. Адже в роботі дитячого стоматолога використовуються як традиційні, так і сучасні інструменти і методи. Таким чином, у точці так званої «зворотної біфуркації» (не розділення, а поєднання двох ліній функціоналу дитячого стоматолога – традиційної та інноваційної) формується нова модель професійної діяльності фахівців цього профілю. Набуття студентами досвіду осучаснення власних професійних дій відповідно до прогресивних процесів у медичній та стоматологічній сферах, свідчить про відкритість і динамічність системи педіатричної стоматології, що підкреслює її синергізм.

Другим важливим аспектом роботи дитячих стоматологів є професійно-комунікативна діяльність, що потребує опанування студентами основ вікової та педагогічної психології, конфліктології, особливостей спілкування з різновіковими групами осіб, які складають сферу професійного спілкування педіатричних лікарів-стоматологів. Позаяк співрозмовниками в роботі дитячого стоматолога є особи різного віку (діти-пацієнти, їхні батьки), медичні працівники різних кваліфікацій і спеціалізацій

(медичні сестри, лікарі нестоматологічного профілю), відтак кожен з них відрізняється певними рисами характеру, емоціями, настроєм тощо, які необхідно враховувати у налагодженні ефективної професійно-комунікативної взаємодії.

Таким чином професійну комунікацію майбутніх дитячих стоматологів також можна розглядати як відкриту синергетичну систему. У наших дослідженнях зазначалося, що «для вивчення взаємовідносин соціального порядку і дослідження загальних закономірностей соціальної самоорганізації виникає новий науковий напрям – соціальна синергетика, сформована у 90-х роках ХХ ст.» [8, с. 137]. Позаяк кожна особистість, незалежно від віку чи соціального статусу, володіє індивідуальними характерологічними ознаками (що в контексті синергетики відображає сутність хаосу), то функціонал дитячого стоматолога розширюється з урахуванням специфіки спілкування з різними людьми. Студенти покликані виявити власний креативний потенціал, щоб серед випадкових флуктуацій на мікрорівні (наприклад, випадкових відхилень від загальних ознак специфіки спілкування з особами різних вікових груп) реалізувати власні творчі ідеї в ситуативних моделях професійного спілкування, які формують макроструктуру професійно-комунікативної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів. Отже у таких ситуаціях також спостерігається реалізація синергетичного підходу.

Третім складником синергії в підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії є процес моделювання. Творчий підхід студентів до створення ефективних зразків професійної комунікації дає змогу майбутнім дитячим стоматологам виявити креативні здібності в процесі вдосконалення професійного розвитку, що відображає процеси самотворення та самовдосконалення.

У змодельованих зразках професійно-комунікативної взаємодії найкраще віддзеркалюється сутність синергії. Студенти мають змогу поєднати сукупну результативність теоретичної та практичної підготовки (здобуту у процесі вивчення дисциплін стоматологічного профілю), вміння і навички організувати ефективно спілкування на різних рівнях, виявити творчі задатки комбінувати варіанти професійної комунікації для отримання її кращих різновидів, що в синергетиці має назву атрактора (від англ. attract – притягувати). У таких штучно створених моделях спостерігається досягнення студентами найкращого результату професійно-комунікативної взаємодії в процесі самоорганізації власної діяльності.

Різноманітність презентованих моделей відображає динаміку трансформацій поглядів студентів на роль і функціонал дитячих стоматологів. У результаті кожен з учасників ситуативного моделювання професійно-комунікативної взаємодії



педіатричних лікарів-стоматологів має змогу критично проаналізувати сенс, змістове наповнення, доречність процесуального забезпечення таких зразків професійної взаємодії в системі дитячої стоматології, доповнити їх власними ідеями та пропозиціями. Відтак створюється більш досконалий варіант професійно-комунікативної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів, що і відображає сутність синергетичного підходу. Спостерігається динамічна перебудова уявлень студентів стосовно комплексності професійного функціоналу майбутнього фахівця дитячої стоматології.

Таким чином у процесі використання ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії в підготовці майбутніх дитячих стоматологів виявляються синергетичні властивості, що дають змогу студентам шляхом самодетермінації та самопроекування власної діяльності досягати вищих щаблів власного професійного й особистісного саморозвитку. Важливою синергетичною ознакою таких процесів є уникнення викладачами використання незмінних варіантів-зразків професійно-комунікативної діяльності майбутніх дитячих стоматологів. Упровадження в навчальний процес авторських ситуативних моделей професійної комунікації, активна участь у відтворенні студентами майбутнього професійного функціоналу, їх обговорення, аналіз, визначення оптимальних зразків тощо сприятиме самокерованому розвитку майбутніх фахівців педіатричної стоматології. Адже «інколи взаємопротилежні і взаємозаперечні ідеї виконання професійних дій можуть продукувати нові організаційні моделі професійної діяльності. Таким чином, хаос (несталість, варіативність різномірних ідей) може поставати як начало, що творить» [8, с. 140].

**Висновки.** Професійна підготовка майбутніх дитячих стоматологів є складною системою, в якій поєднуються різні напрями (вивчення стоматологічних дисциплін, урахування специфіки спілкування з дітьми-пацієнтами та дорослими особами в процесі професійно-комунікативної взаємодії тощо). Для опанування студентами всіх аспектів професійної діяльності використовуються альтернативні шляхи підготовки майбутніх дитячих стоматологів – традиційні та інноваційні. У точці розгалуження (біфуркації) цих шляхів виникає новий рівень навчання, що базується на залученні студентів до участі в ситуативно-комунікативних моделях професійної взаємодії, в яких поєднуються традиційні та інноваційні підходи до організації діяльності дитячого стоматолога. В результаті створення та апробації таких моделей спостерігається реалізація синергетичного підходу, позаяк студенти створюють нові варіанти складного еволюційного процесу професійної комунікації з окремих частин (вміння використовувати стоматологічні знання для пояснення співрозмовникам

сутності стоматологічних проблем дитини-пацієнта, навички створювати позитивну атмосферу професійно-комунікативно взаємодії, готовність враховувати особливості вікового розвитку особистості тощо) і таким чином переходять на вищий рівень побудови складної структури професійного функціоналу педіатричного стоматолога.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в обґрунтуванні специфіки реалізації інших методологічних підходів у підготовці майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вітвицька С.С. Системно-синергетичний підхід до педагогічної підготовки майбутніх магістрів освіти. Професійна педагогічна освіта : системні дослідження: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 92–108.
2. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (друга половина ХХ століття): навчально-методичний посібник / за ред. проф. П.Ю. Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2008. 128 с.
3. Гладкова О.А., Лебедик Л.В. Методологічний потенціал синергетичного підходу у професійній діяльності викладача вищої школи. *Збірник наукових статей магістрів*. Полтава: ПУЕТ, 2019. 425 с. С. 338–343. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/914>
4. Євтодюк А.В. Синергетичні засади моделювання освітніх систем: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Інститут вищої освіти АПН України. Київ, 2002. 198 с.
5. Кремень В. Сучасний навчальний процес як синергетична система. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія*: монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. С. 21–47.
6. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму. Київ: Педагогічна думка, 2012. 368 с.
7. Мельник Н.В. Особливості дослідження теорії самоорганізації: синергетичний підхід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. № 2. С. 430–439.
8. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. / Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2011. 585 с.
9. Полянчик О.М., Лахтадир О.В., Байрачна Є.Ю. Синергетичний підхід до аналізу конфліктної взаємодії у студентських групах. *Синергетичний підхід до проектування життєвого простору особистості*: зб. наук. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 квітня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 224–226.
10. Протасова Н.Г. Синергетичний підхід до управління інноваційними процесами у післядипломній освіті. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи*. 2000. С. 281–282.

11. Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 389 с.

12. Стрельніков В.Ю. Синергетичний підхід у проєктуванні освітньо-професійної життєдіяльності особистості у неперервній освіті. *Синергетичний підхід до проєктування життєвого простору особистості*: зб. наук. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 квітня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 241–244.

13. Тітов І.Г., Тітова Т.Є. Психологічне здоров'я особистості: синергетичний підхід. *Синергетичний підхід до проєктування життєвого простору особистості*: зб. наук. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 27-28 квітня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 245–247.

14. Фрицюк В. Синергетичний підхід у підготовці майбутніх медичних працівників до професійного саморозвитку. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2019. № 4 (19). С. 416–428.

15. Шевцов А.Г. Системно-синергетична методологія дослідження професійних компетентностей лікаря у багатопрофільних закладах охорони здоров'я. *Клінічна та профілактична медицина*. 2021. № 3 (17). С. 65–74.

16. Kroth M., Taylor B., Lindner L., Yopp M. At Issue: Improving Your Teaching Using Synergistic Andragogy. *Journal of STEM Teacher Education*. 2009. Vol. 46. Iss. 3. Article 10. P. 135–141. URL : <https://ir.library.illinoisstate.edu/jste/vol46/iss3/10>